

WŁODZIMIERZ DURKA
Szczecin

SOCJOLOGIA SZCZECIŃSKA DO 1990 ROKU

Szkic historyczny

Jubileusz 25-lecia Uniwersytetu Szczecińskiego skłania do wielu ocen i podsumowań. Wciąż ważne są też pytania o genezę wielu fenomenów, takich jak choćby powstanie w ramach uniwersytetu akademickiej socjologii. Powstała ona jako szósty instytut socjologii w Polsce – po Poznaniu, Warszawie, Krakowie, Łodzi i Lublinie – a zarazem pierwszy na tzw. Ziemiach Odzyskanych.

Tak jak w każdym środowisku, również wśród szczecińskich socjologów wpływ na kształt i rozwój akademickiej dyscypliny mieli tworzący ją ludzie. Ich entuzjazmowi i zaangażowaniu zawdzięczać należy powstanie Instytutu Socjologii, który od ponad dwudziestu lat kształci młode pokolenia socjologów szczecińskich.

W tym ograniczonym objętościowo artykule odniosłem się z konieczności tylko do funkcjonowania socjologów w okresie realnego socjalizmu, który umownie zamykam w roku 1990. Rok ten jest ważną cezurą rozpoczynającą nowy, zwłaszcza w początkowym stadium wcale nie łatwiejszy, etap działalności. Wymienienie wszystkich osób, które miały wpływ na rozwój tego środowiska, i pełne określenie ich wkładu w ten rozwój – jest obecnie niezwykle trudne. Próbę taką pragnę podjąć w tym szkicu, choć zdaję sobie doskonale sprawę, że nie napiszę o wszystkich.

W swej relacji koncentrowałem się na dostępnych dokumentach urzędowych, sprawozdaniach, podsumowaniach, a więc na mniej lub bardziej oficjalnych danych. Własne odczucia z tamtego okresu pozostawię do zaprezentowa-

nia przy innej okazji. Czytelnika zainteresowanego problematyką odsyłam do wspaniałych wspomnień prof. Ludwika Janiszewskiego, w których zawarto opis mechanizmów funkcjonowania środowiska oraz wiele ciekawych obserwacji i rysów osobowościowych ludzi tworzących szczecińską socjologię¹.

Pierwsze lata kształtowania się środowiska socjologicznego

Przełom lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych ubiegłego stulecia to ważny moment w powojennej historii polskiej socjologii. Po latach stalinowskiego „zapomnienia” socjologia wracała do wyższych uczelni i ośrodków badawczych.

Nie inaczej było w Szczecinie. Właśnie koniec lat pięćdziesiątych przyniósł znaczne ożywienie w szczecińskiej humanistyce. Mimo wielu prób i postulatów nie powstała wówczas wyższa uczelnia o profilu humanistycznym, stworzono jednak regionalną jednostkę naukowo-badawczą, z której w ogromnej mierze wywodziła się późniejsza Wyższa Szkoła Nauczycielska i powołany 25 lat później Uniwersytet Szczeciński. Jednostką tą był założony w 1961 r. Instytut Zachodniopomorski (IZP).

Głównym celem działalności IZP było rozpoznanie zjawisk i procesów społecznych przebiegających na ziemiach zachodnich i północnych Polski. Społeczno-kulturowa historia tych ziem liczyła zaledwie kilkanaście lat. Przebiegające tu procesy charakteryzowały się znaczną odrębnością i specyfiką. Wystarczy sobie uświadomić, że społeczność tego regionu stanowili ludzie przybyli praktycznie ze wszystkich zakątków przedwojennej Polski; ludzie o zróżnicowanych doświadczeniach życiowych, systemach wartości, a nawet posługujący się odmiennymi dialektami i gwarami. Jednocześnie w tym społecznym konglomeracie bardzo gwałtownie przebiegały procesy demograficzne, jednostki i grupy podlegały procesom adaptacji, asymilacji, autochtonizacji.

Socjologiczne zainteresowanie tą problematyką pojawiło się stosunkowo wcześniej, bo już w 1957 r. Jednak rok 1961, w którym powstał wspomniany instytut, jest datą rozpoczęcia systematycznych badań nad przeobrażeniami politycznymi, społeczno-gospodarczymi i kulturowymi Pomorza Zachodniego. Do realizacji tych badań powołano wówczas w IZP Sekcję Socjologiczno-Demograficzną. Należeli do niej m.in.: Alfred Wielopolski, Bożenna Chmielewska, Tadeusz Białecki, Kazimierz Golczewski, Ludwik Janiszewski, Bolesław Sadaj,

¹ *Historia socjologii polskiej w autobiografiach. Cz. 2: Ludwik Janiszewski – autobiografia.* Red. T. Rzepa. Szczecin 1997.

Halina Winiecka. Niemal od samego początku istnienia Sekcja Socjologiczno-Demograficzna była silnie związana z Instytutem Zachodnim w Poznaniu. Stale współpracowali z nią: Władysław Markiewicz (sprawował nad Sekcją opiekę naukową), Zygmunt Dulczewski i Andrzej Kwilecki. Z Sekcją współpracowali również inni socjologowie, prowadząc badania socjologiczne na Pomorzu Zachodnim (B. Tejkowski, A. Pawełczyńska, A. Siciński, W. Wesołowski).

Charakterystyczną cechą pierwszych badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim był ich szeroki zakres. W Sekcji Socjologiczno-Demograficznej podejmowano np. badania nad adaptacją społeczno-kulturową mieszkańców szczecińskiej dzielnicy (H. Winiecka)², rolę społeczną nauczycieli wiejskich (B. Sadaj)³, problematyką z zakresu socjologii zawodu (rybaka dalekomorskiego – L. Janiszewski⁴; stoczniowca – R. Woźniak). Przygotowano także kompleksowe programy badawcze, np. interesujący program B. Chmielewskiej dotyczący badań nad Szczecinem⁵.

W 1963 r. niemal wszyscy członkowie Sekcji Socjologiczno-Demograficznej stali się członkami Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Fakt ten w znacznej mierze przyczynił się do rozwoju współpracy naukowej z socjologami w całym kraju. W 1966 r. Instytut Zachodniopomorski organizuje pierwszą sesję naukową pt. „Społeczne problemy przedsiębiorstw przemysłowych”. Na konferencji tej referaty wygłosili m.in. Jan Szczepański, Zygmunt Dulczewski, Jolanta Kulpińska, Salomea Kowalewska. W latach następnych zorganizowano kolejne sesje, które były rezultatem badań nad problemami związanymi z morzem. Były to: „Ludzie morza” (1968), „Kultura na statku morskim” (1969), „Czas wolny marynarzy na lądzie” (1972).

W ciągu kilku lat nastąpiła znaczna „edukacja” środowiska. Jeżeli w 1961 r. był w Szczecinie tylko jeden profesjonalnie przygotowany przez studia socjolog, to już pod koniec lat sześćdziesiątych było blisko dziesięciu doktorów socjologii. Wpływ młodego środowiska socjologicznego stawał się coraz bardziej znaczący w lokalnym otoczeniu, a Szczecin zaczął być postrzegany jako jeden z ważniejszych nieakademickich ośrodków socjologicznych w kraju.

² H. Winiecka, *Społeczno-kulturalna adaptacja mieszkańców peryferyjnej dzielnicy Szczecina*. W: *Z badań socjologicznych na Pomorzu Zachodnim w latach 1960–1964*. Szczecin 1966.

³ B. Sadaj, *Udział szkoły i nauczyciela w procesach integracyjnych ludności wiejskiej województwa szczecińskiego w latach 1945–1960*. Poznań 1963.

⁴ L. Janiszewski, *Rybaczy dalekomorscy. Studium socjologiczne*. Poznań 1967.

⁵ B. Chmielewska, *Wstępny projekt badań socjologicznych nad Szczecinem*. „Przegląd Zachodnio-Pomorski” 1964, z. 4.

Powstanie Oddziału Szczecińskiego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego

Polskie Towarzystwo Socjologiczne (PTS) tworzyło swoiste ramy organizacyjne dla wysiłków środowisk socjologicznych w całym kraju. Towarzystwo organizowało sesje naukowe, konferencje, a nawet własne badania naukowe. Od chwili reaktywowania w 1957 r. miało niebywały wpływ na swoich członków. Jak pisze Jacek Tarkowski: *Nie można nie docenić roli, jaką w rozwoju polskiej socjologii odegrało Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Wbrew rozmaitym naciskom wywieranym na nie przez władzę, PTS wyróżniało się zawsze spośród innych towarzystw wysokim stopniem niezależności i autonomii*⁶. Przynależność do PTS była swoistym wyróżnieniem i powodem do dumy.

W 1968 r. w Oddziale Poznańskim Polskiego Towarzystwa Socjologicznego było już czterestu członków mieszkających w Szczecinie i Koszalinie. Uciążliwości związane z dojazdami oraz wzrastające ambicje środowiska spowodowały, że przy Oddziale Poznańskim powołano Koło Szczecińskie⁷. Jego członkami byli wówczas: H. Winiecka, J. Nikołajew, R. Woźniak, M. Nowacki, E. Nowakowska, R. Kijek, Z. Turkiewicz, T. Białecki, W. Michnał, O. Heyder, E. Kierzkowski, T. Wójcik, S. Wyroślak oraz Ludwik Janiszewski, który pełnił funkcję przewodniczącego.

W tym czasie oprócz Instytutu Zachodniopomorskiego funkcjonowały w Szczecinie także inne ośrodki socjologiczne. Szczególne znaczenie miały trzy pracownie działające w największych zakładach przemysłowych miasta (w Stoczni Szczecińskiej im. A. Warskiego⁸, w Polskiej Żegludzie Morskiej oraz w Zarządzie Portu) i ośrodki akademickie (Politechnika Szczecińska, Wyższa Szkoła Morska, Wyższa Szkoła Rolnicza oraz Pomorska Akademia Medyczna). Wskutek działania tych instytucji zatrudnienie w Szczecinie znalazło kilkunastu socjologów wywodzących się ze wszystkich ośrodków socjologicznych kraju. W jednostkach tych podejmowano nowe programy badawcze, następował rozwój jakościowy kadry. Szczecińskie Koło przy Oddziale Poznańskim PTS stanowiło blisko połowę stanu liczbowego tegoż oddziału.

⁶ J. Tarkowski, *Nauki polityczne a socjologia: odmiennie reakcje na kryzys*. W: *Socjologia świata polityki*. T. 1. Warszawa 1994, s. 67–84.

⁷ W prasie lokalnej z tego okresu znajduje się notatka zatytułowana *Szczecińscy socjologowie nie muszą już jeździć do Poznania*.

⁸ Szczególnie aktywna w tej jednostce była Teresa Makowska.

Koło to w kwietniu 1970 r. rozpoczęło starania o utworzenie samodzielnego oddziału. W rezultacie tych starań decyzją Zarządu Głównego dokładnie rok później powołano Oddział Szczecińsko-Koszaliński PTS. W skład nowo wybranego zarządu weszli: Ludwik Janiszewski (przewodniczący), Elżbieta Piotrowska (wiceprzewodnicząca – reprezentowała środowisko koszalińskie), Marian Nowacki, Elżbieta Nowakowska, Halina Winiecka i Robert Woźniak. Oddział liczył wówczas 20 osób.

Niemal od początku jego istnienia zaznaczyła się wyraźna dominacja zagadnień regionalnych. W pierwszych dwóch latach działalności odbyło się 11 odczytów i spotkań naukowych, z których cztery poświęcone były socjologicznym problemom pracy i życia na morzu, cztery dalsze – problematyce regionalnej, a jedynie pozostałe trzy – zagadnieniom teoretyczno-metodologicznym.

W 1973 r. powstał nowy oddział PTS w Słupsku, w wyniku czego Oddział Szczeciński ograniczył swój zasięg terytorialny wyłącznie do województwa szczecińskiego. Liczba członków uległa zmniejszeniu do siedemnastu osób. Nie zmalała jednak aktywność. W latach 1973–1974 zorganizowano 18 spotkań naukowych. W inwentarzu podejmowanych zagadnień pojawiły się problemy z zakresu socjologii rodziny. W tym okresie powstały więzi łączące przez wiele lat szczecińskich socjologów z kolegami z Niemieckiej Republiki Demokratycznej (Uniwersytet im. M. Lutra w Halle, Uniwersytet w Rostocku), Wielkiej Brytanii (Uniwersytet w Cardiff i Uniwersytet w Hull) oraz ze Skandynawii (zwłaszcza z Uniwersytetu w Oslo). Znaczenie PTS w podejmowaniu tych kontaktów było bardzo duże, choć niezwiązane z jego działaniami formalnymi. Jak podkreślają dziś niemal wszyscy członkowie ówczesnego Oddziału Szczecińskiego, fakt występowania w imieniu dość licznego środowiska wpływał na świadomość własnego znaczenia. Szczecińscy socjologowie wyzbyli się poczucia prowincjonalizmu, odważnie występowali na szerokim forum.

Ważnym momentem w rozwoju szczecińskiego środowiska socjologicznego było powstanie w 1973 r. Wyższej Szkoły Pedagogicznej (WSP). Od 1968 r. istniała w Szczecinie Filia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, będąca pierwszą w mieście placówką humanistyczną, ale dopiero powstanie WSP zapoczątkowało „oddolny” rozwój środowiska. Niezależnie od oceny funkcji pełnionych przez te uczelnie, umożliwiły one – jakże ważny – rozwój instytucjonalny. Przez kolejne lata tworzono bardziej rozwinięte formy organizacyjne: najpierw powstał w filii Zespół Socjologiczny (1968–1970), później Pracownia Socjologiczna Zakładu Nauk Społeczno-Filozoficznych (od 1971 r.).

W dziesięcioletnim okresie rozwoju szczecińskiej socjologii jest coś wyjątkowego w porównaniu z innymi dziedzinami humanistyki. O ile stan wyjściowy innych dyscyplin pod względem liczebności wykwalifikowanej kadry był bez porównania lepszy, o tyle proces rozwoju szczecińskiej socjologii nie miał charakteru liniowego. Ta wyjątkowość socjologii w dużej mierze zadecydowała o utrwaleniu jej miejsca w lokalnym środowisku. Duże zasługi w tym względzie położył Zarząd Oddziału PTS, który stwarzał szanse doskonalenia umiejętności profesjonalnych. Do normalnej praktyki w Polskim Towarzystwie Socjologicznym należało prezentowanie założeń i wyników badań prowadzonych przez poszczególnych członków.

Szczecińska socjologia zaczęła nabierać specyficznego oblicza. Określał ją przedmiot badań: zbiorowości ludzi morza.

Szczecińska specjalność: socjologia morska

Wyrazem uzyskiwanej tożsamości szczecińskiego środowiska socjologicznego był wzrost znaczenia problematyki lokalnej. Wyrażał się on szczególnym natężeniem badań empirycznych oraz wiązaniem podejmowanej problematyki z praktyką. W rezultacie powstało wiele studiów realizowanych na zamówienie⁹.

Szczególnie ważnym przedmiotem badań była problematyka morska. Dla gospodarki morskiej pracowało wówczas w regionie blisko 20% ludności miejskiej. W kraju, a nawet na świecie, problematyka związana ze środowiskiem zawodowym i rodzinnym ludzi morza była wówczas słabo artykułowana w socjologii. W oczywisty sposób wymagało to od badaczy zastosowania nowatorskich rozwiązań. Wzrastał też nacisk praktyków na przedstawienie wymiernych i aplikowalnych rezultatów badań. Ta szczególna i pod pewnymi względami wyjątkowa sytuacja doprowadziła do powstania grupy socjologów zaangażowanych w rozwiązywanie praktycznych problemów. Już na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku szczecińscy socjologowie podejmowali różnego rodzaju badania diagnostyczne, przedstawiali ekspertyzy przygotowywane dla decydentów gospodarki morskiej.

Pojawienie się nowej subdyscypliny łączącej w sobie osiągnięcia socjologii pracy, kultury, rodziny oraz wielu innych ugruntowanych teoretycznie i metodologicznie dziedzin wymagało swego rodzaju legitymizacji formalno-instytu-

⁹ Prowadzono wówczas badania na rzecz gospodarki morskiej (L. Janiszewski), przemysłu chemicznego (R. Woźniak), muzealnictwa (H. Winiecka), rozwoju czytelnictwa (W. Michnal), systemu kształcenia (S. Lasek).

cjonalnej. Pierwsze takie działania podjęto w Polskim Towarzystwie Socjologicznym, które w okresie dyrektywnego zarządzania nauką charakteryzowało się największą mobilnością.

Wniosek o powołanie Specjalistycznej Sekcji Socjologii Morskiej przy Zarządzie Głównym PTS z siedzibą w Szczecinie złożono w grudniu 1976 r. Przewodniczący wówczas Towarzystwu Stefan Nowak odniósł się do tego wniosku bardzo przychylnie, toteż, począwszy od 1977 r., działalność Sekcji Socjologii Morskiej stała się faktem.

Sekcja obejmowała swym zasięgiem cały kraj. W pierwszym roku jej działalności zapisało się do niej 18 osób, głównie ze Szczecina i Gdańska. Należeli do niej: L. Janiszewski (pełnił obowiązki przewodniczącego), Z. Dulczewski, Z. Turkiewicz, J. Sztumski, L. Milian, Z. Borucki, J. Horbulewicz, J. Nikołajew, S. Lasek, J. Lindecki, E. Nowakowska, H. Mrzygłód, M. Kaczmarczyk-Sowa, J. Kowalewski, T. Makowska, R. Woźniak oraz K. Wszedorowski. W ciągu roku Sekcję zasilili dalsi socjologowie: B. Gębski, B. Klepajczuk, A. Sosnowski, Z. Piłsiewicz, A. Nowak, H. Sewastianiuk, S. Ananiewicz oraz J. Walkowiak.

Przez blisko dziesięć lat Sekcja Socjologii Morskiej wykazywała wprost niespotykaną aktywność. Jej członkowie zjeżdżali się do Szczecina z całej Polski przynajmniej raz na kwartał na spotkania naukowe, byli organizatorami i uczestnikami czterech konferencji¹⁰, nawiązali współpracę naukową z ośrodkami zagranicznymi (stałe kontakty podjęli zwłaszcza: L. Janiszewski, J. Horbulewicz i S. Ananiewicz). Jeśli do tego dorobku doliczyć jeszcze indywidualne prace badawcze i publikacje, na które klimat Sekcji miał znaczący wpływ, to ogólny bilans jej działalności ocenić należy bardzo wysoko. W przeważającej mierze jest to zasługą Ludwika Janiszewskiego, który w wyjątkowy sposób łączył w swej działalności przywództwo naukowe z umiejętnościami organizacyjnymi.

Wzmoczona aktywność szczecińskich socjologów morskich nie pozostawała bez echa w środowisku naukowym, uwidoczniła się też w sposobie patrzenia na socjologię przez praktyków. We wrześniu 1979 r. powstaje w Szczecinie filia Instytutu Socjologii i Filozofii Polskiej Akademii Nauk – jest nią Zakład Socjologii Morskiej kierowany przez L. Janiszewskiego. Pracownikami zostają najaktywniejsi członkowie Sekcji Socjologii Morskiej PTS: P. Filipowiak, B. Klepajczuk, T. Makowska, A. Nowak oraz A. Sosnowski. Od początku istnieje

¹⁰ Materiały z konferencji zostały później opublikowane: *Problemy i kierunki rozwoju socjologii morskiej*. Szczecin 1980; *Rodziny szczecińskie w świetle badań empirycznych*. Szczecin 1982; *Zawód a życie rodzinne ludzi morza*. Szczecin 1988. Inicjatorem i organizatorem konferencji, a później redaktorem wszystkich publikacji był L. Janiszewski.

nia filii realizowane są w niej liczne programy badawcze o charakterze centralnym i resortowym. Jednostka wywodząca się bezpośrednio z PTS dość gładko weszła do naukowego krwiobiegu.

Począwszy od V Zjazdu Socjologicznego w Krakowie, Sekcja Socjologii Morskiej była obecna niemal na każdym zjeździe, organizując własne sesje lub grupy robocze¹¹.

Obywatelska aktywność (lata 1980–1985)

Strajki robotnicze z grudnia 1970 r. oraz późniejszy strajk generalny w sierpniu 1980 r. wpłynęły na rozwój badań o bardziej ogólnospołecznym charakterze. Wydarzenia te wywołały jednak przede wszystkim niebywały wzrost aktywności obywatelskiej.

Od początku konfliktu socjologowie występowali w roli ekspertów-konsultantów. Aktywnie uczestniczyli później w tworzących się strukturach „Solidarności”, byli doradcami w toczących się negocjacjach. Zaczęli odgrywać rolę społeczną, która wykraczała poza ścisłe specjalizacje naukowe; rolę, która wymagała wiedzy bardziej wszechstronnej i przystępnej w przekazie. Coraz częściej zapraszano szczecińskich socjologów do ośrodków w niemal całej Polsce, by przedstawiali swe obserwacje i refleksje.

Ta nowa społeczna sytuacja socjologii w regionie i kraju doprowadziła do krytycznej oceny własnych osiągnięć oraz wpłynęła na rozwój socjologicznej samowiedzy. Jak nigdy dotąd rozwinięto działalność popularyzatorsko-odczytową. Do wprowadzenia stanu wojennego zebrania Oddziału Szczecińskiego miały charakter otwarty, co wywoływało masowe uczestnictwo osób spoza PTS. Często trudno było znaleźć odpowiednią salę, aby pomieścić wszystkich chętnych słuchaczy. Jednocześnie pojawiły się próby inwigilacji Oddziału przez Służbę Bezpieczeństwa.

Aktywność członków Oddziału Szczecińskiego była powszechna, jednak na szczególne podkreślenie zasługuje pasja organizatorska jego ówczesnej przewodniczącej – dr Teresy Makowskiej. W ciągu swych kilku kolejnych kadencji niezmiernie regularnie organizowała ona regularne odczyty, łączone w cykle poświęcone określonej problematyce. W okresie tym każdego roku odbywało się 9–10 odczytów lub spotkań naukowych. W poruszanej problematyce prze-

¹¹ Szeroka działalność Sekcji Socjologii Morskiej wymaga osobnego omówienia. W niniejszym opracowaniu przedstawiam ją jedynie jako ważny etap rozwoju Oddziału Szczecińskiego.

stały dominować zagadnienia regionalne – ich miejsce zajęły kwestie teoretyczne, metodologiczne oraz ujęcia krytyczne. Osobną grupą odczytów były relacje z warsztatów badawczych opisujących dokonujące się przemiany społeczne i załamania socjalistycznego ładu społecznego. Tym samym szczecińscy socjologowie w większym stopniu byli zorientowani w prowadzonych aktualnie badaniach i dyskusjach teoretycznych.

Pierwsza połowa lat osiemdziesiątych to gwałtowny rozwój badań nad rodziną. Zainteresowanie nią było zbieżne z panującą w polskiej socjologii ogólną tendencją do badania instytucji opierających się wpływowi instytucjonalnym państwa realizującego politykę niezgodną ze społecznymi oczekiwaniami. W podejmowanych studiach dominowały jednak ujęcia mikrospołeczne. Badaniami objęto czynniki określające sukces małżeński (L. Janiszewski), wzory doboru małżeńskiego (H. Mrzygłód), konfliktów rodzinnych (M. Kaczmarczyk-Sowa), uczestnictwa w kulturze (B. Gębski) oraz proces rozpadu rodzin (A. Nowak).

W dalszym ciągu rozwijane były tradycyjne dziedziny szczecińskiej socjologii: badania nad zbiorowościami ludzi morza (B. Klepajczuk, J. Nikołajew i A. Sosnowski) oraz kulturą regionalną (E. Nowakowska). Pod kierunkiem Roberta Woźniaka prowadzono szeroko zakrojone badania z zakresu socjologii zawodów oraz społecznej stratyfikacji. W kolejną fazę weszły badania dotyczące zbiorowości lokalnych (J. Kowalewski, B. Łuczak, W. Michnal). Obszerne badania nad ruchem racjonalizatorskim i innowacyjnym w przemyśle prowadziła Teresa Makowska. Nowymi dziedzinami zainteresowania stały się samorządność, więź społeczna w obrębie kształtujących się zbiorowości osiedlowych (A. Sosnowski) oraz problematyka funkcjonowania służby zdrowia (W. Krantz).

W tym okresie – dla socjologii bardzo trudnym – ukazało się blisko pięćset publikacji, w tym ponad dwadzieścia pozycji książkowych. Dla ośrodka liczącego wówczas dopiero nieco ponad dziesięć lat jest to liczba bardzo imponująca. Osiągnięcia te nie byłyby możliwe bez działalności osób zgromadzonych w PTS-owskim Oddziale.

Oddział Szczeciński stanowił zbiorowość bardzo interesującą socjologicznie. Występowały tu wyjątkowy solidaryzm zawodowy i poczucie tworzenia unikatowej wspólnoty. Wzajemna pomoc była czymś zupełnie naturalnym, i to nie tylko w wymiarze naukowym. Do oczywistych obowiązków każdego członka należało pozyskiwanie nowych kandydatów, pomoc w znalezieniu pracy odpowiadającej zainteresowaniom i umiejętnościom młodych adeptów socjologii. Właśnie w tym szczególnym momencie zetknąłem się z Towarzystwem po

raz pierwszy. Był to jednak moment przełomowy. Oddział oraz całe środowisko wchodziły w nowy etap działalności. Po raz pierwszy pojawiła się w Szczecinie możliwość powołania dużej socjologicznej jednostki naukowej.

Szczecińska socjologia akademicka

Kiedy w 1945 r. w ślad za wojskami radzieckimi weszły do Szczecina polskie władze administracyjne, w ich składzie znajdowała się ekipa Uniwersytetu Poznańskiego przybyła *celem zabezpieczenia mienia dla przyszłego Uniwersytetu Szczecińskiego*¹². Niestety, ani te działania, ani późniejsze starania o przeniesienie do Szczecina Uniwersytetu Stefana Batorego z Wilna – nie przyniosły sukcesów. Dopiero w roku 1985 (w momencie bardzo niedogodnym) władze państwowe podjęły długo oczekiwaną decyzję o powołaniu uniwersytetu. Już w chwili jego założenia zdecydowano o utworzeniu Instytutu Socjologii. W ciągu zaledwie dwóch miesięcy udało się zgromadzić ponaddwudziestoosobową kadrę (w dużej mierze dzięki aktywności Oddziału Szczecińskiego PTS). Działalność rozpoczęły cztery zakłady: Socjologii Ogólnej, Socjologii Morskiej, Współczesnych Cywilizacji i Historii Myśli Społecznej.

Regularnie zaczęto wydawać dwa roczniki: „*Studia Sociologica*” w Uniwersytecie Szczecińskim oraz „*Roczniki Socjologii Morskiej*” w Szczecińskiej Filii Polskiej Akademii Nauk. Zakres podejmowanej problematyki badawczej został znacznie poszerzony. Rozwój indywidualny był wymuszany nowymi zadaniami o charakterze dydaktycznym i naukowym.

Po blisko dwudziestoletniej przerwie wznowiono badania nad procesami adaptacji i integracji społecznej na ziemiach zachodnich i północnych Polski¹³. Kontynuowano badania z zakresu socjologii rodziny, socjologii morskiej, samorządności, społecznej stratyfikacji.

W ciągu kilku lat ruch naukowy w środowisku doznał wzmoczonej akceleracji. Również dla Polskiego Towarzystwa Socjologicznego rozpoczął się nowy okres rozwoju. Ruch seminaryjno-konferencyjny stał się w Szczecinie czymś zupełnie normalnym. Niemal każdego roku organizowane są konferencje i seminaria o coraz bardziej specjalistycznym charakterze.

¹² Fragment ze *Sprawozdania Grupy Operacyjnej Uniwersytetu Poznańskiego z 4.05.1945*. Zob. Z. Mielcarek, B. Owczarek, *Od Pedagogium do Uniwersytetu Szczecińskiego*. Szczecin 1985, s. 10.

¹³ Był to program badań podstawowych CPBP „Przemiany społeczne na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski”.

Jedną z najważniejszych była zorganizowana w 1988 r. przez Oddział Szczeciński PTS wspólnie z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Szczecińskiego konferencja międzynarodowa zatytułowana „Przemiany we współczesnym społeczeństwie: teoria i empiria”. Poruszana na konferencji problematyka dotyczyła głównie aktualnych zagadnień wskazujących na wszechstronny kryzys systemu społeczno-politycznego w Polsce. Głosy wielu referentów (M. Ziółkowskiego, W. Kwaśniewicza, K. Doktora, L. Janiszewskiego) zabrzmiały proroczo: niemal wraz z zakończeniem konferencji zapoczątkowane zostały rozmowy przy Okrągłym Stole.

Czterokrotnie organizowano konferencje poświęcone społecznej problematyce ziem zachodnich i północnych Polski, odbyły się trzy konferencje dotyczące socjologicznych zagadnień samorządności, dwie z zakresu socjologii rodziny i socjologii morskiej. Przy Instytucie Socjologii powstał Ośrodek Badań Biograficznych. Rozwijane są badania nad bezrobociem i stosunkami polsko-niemieckimi. Ukazuje się nowy rocznik „Europa Regionum”. Szczecińscy socjologowie uczestniczą w międzynarodowej wymianie naukowej.

Lata dziewięćdziesiąte przyniosły nowe wyzwanie – od 1991 r. w szczecińskiej uczelni kształcą się studenci akademickiej socjologii. Środowisko nie ogranicza się zresztą do samego uniwersytetu. Młodzież i dorośli studiuja socjologię także w Zachodniopomorskiej Szkole Biznesu (licencjat) oraz w Wyższej Szkole Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (licencjat oraz magisterskie studia uzupełniające). Nawet dla mnie ten 25-letni okres to nie tylko ogromne przemiany samego środowiska socjologicznego, ale też jego potężny rozwój. Absolwenci socjologii to dziś olbrzymia, wielotysięczna rzesza osób, zajmująca ważne miejsce na regionalnym rynku pracy. Zupełnie inne są też perspektywy rozwoju zawodowego i naukowego szczecińskiej socjologii. Jest to już jednak zagadnienie na odrębny artykuł.

**DIE STETTINER SOZIOLOGIE BIS 1990
EINE HISTORISCHE SKIZZE**

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel enthält einen kurzen Überblick über die Geschichte der Entwicklung des soziologischen Milieus in Szczecin.

Dieser Prozess begann in den späten fünfziger und sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts. Die wichtigsten Fragen waren dann: die soziale Integration der Bewohner der Region, die Lebens- und Arbeitsbedingungen, soziale Industrialisierung und Verstädterung. In späteren Jahren war die Entwicklung der empirischen und theoretischen Forschung im Bereich Arbeit auf Meer konzentriert. So entwickelte sich eine soziologische Spezialität von Szczecin: die Maritime Soziologie.

Seit drei Jahrzehnten konzentrierten sich die Stettiner soziologische Studien auf dem Westpommerschen Institut, der Höheren Pädagogischen Hochschule und dem Institut für Soziologie der Polnischen Akademie für Meereswissenschaften. Diese Tätigkeiten waren so umfangreich, dass im Jahr 1985 das Institut für Soziologie an der Universität Szczecin gegründet wurde – eine Fortsetzung dieser Tradition.

Übersetz von Włodzimierz Durka